

Борис Љ. БУРСАЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Драјан Љ. ТАНЧИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ТЕРОРИЗАМ ИРСКЕ РЕПУБЛИКАНСКЕ АРМИЈЕ***

Ајсѝракиј: Ирска републиканска армија (ИРА) представља једну од најпознатијих терористичких организација савремене историје. Основана 1919. године, ИРА је користила разне тактике насиља, укључујући тероризам, у настојању да оствари политичке циљеве, нарочито током периода познатог као „The Troubles“ (срп. Невоље). Овај рад истражује еволуцију ИРА-е, њене методе и идеологију, анализирајући историјске изворе и документе. Служећи као централна тема, разматрају се настанак, циљеви и структуре ИРА-е, као и њен утицај на политичку сцену Ирске и мировни процес у Северној Ирској. Закључак наглашава значај ИРА-е у контексту борбе за независност и истражује како ово искуство може помоћи у разумевању политичког насиља у савременом свету.

Кључне речи: тероризам, ИРА, етно-сепаратизам.

1. ИСТОРИЈСКИ ПРИЛИКЕ: КОРЕНИ ИРСКО-БРИТАНСКОГ СУКОБА

Пре доласка енглеских освајача, Ирска је била подељена на више независних келтских краљевина и територија, а свака од њих имала је своје локалне владаре. Викинзи су нападали и пљачкали Ирску од 8. па све до 11. века. На почетку Викинзи су се искључиво бавили пљачком, међутим убрзо освајају неке територије и подижу неколико важних градова попут: Даблина, Ватерфорда, Лимерика и Корка, као базе за своје даље акције. Викиншке територије у Ирској су биле организоване у облику држава под управом локалних викиншких владара, а друштвени и правни системи су били засновани на викиншким традицијама и обичајима. Даблин је у том периоду био главни викиншки трговачки и административни центар у Ирској. Крајем 10. века, Ирска је започела организовани отпор против викиншке доминације, при чему су се локални владари и племена удруживали у контранападе на учестале викиншке нападе. Први значајан успех постигнут је у битци код Клонтарфа

* Научни сарадник, ORCID 0009-0002-0654-5186, boris.bursac89@gmail.com

** Редовни професор, виши научни сарадник, ORCID 0000-0002-1005-8156, dragan_tancic@yahoo.com

*** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

1014. године када је Врховни краљ Брајан Бору (Brian Boru) победио викиншке вође на челу са Сигтригом Свиленобрадим (Sigtrygg Silkbeard). Битка је била жестока и крвава, иако су Ирци изашли као победници, краљ Брајан Бору погинуо је у завршним тренуцима битке. Обе стране су претрпеле значајне губитке, укључујући бројне важне војсковође и ратнике. Ова битка је оставила трајан утицај на Ирску, не потпуно окончавајући викиншке нападе, али знатно смањујући њихову моћ и утицај. Пирова победа у овој битци омогућила је ирским владарима да поново успоставе контролу над својом територијом и наставе са политичким и друштвеним реформама, без даљег мешања Викинга. После битке код Клонтарфа, ситуација у Ирској и међу ирским краљевима постала је сложена и нестабилна. Иако је битка имала дубок утицај на политичке прилике, није довела до потпуног прекида сукоба. Смрт врховног краља створила је вакум моћи што је резултирао политичком нестабилношћу и наставком сукоба међу ирским краљевима. У овом периоду, енглески освајачи по први пут долазе на ирско тло, тачније 1169. године. Наиме, када врховни краљ Ирске, Руадри О' Конхобар (Ruaidri Ua Conchobair) напада Лаинстер и протерује краља Дермота Мек Муркаду (Diarmait Mac Murchada), Мек Муркада помоћ тражи од Англо-Нормана¹ и нуди руку своје ћерке Аоифе онемо ко одговори на овај позив.

У помоћ са групом англо-норманских витезова и војника, 1169. године, пристиже Ричард де Клер (Richard de Clare), Ерл² од Пембрука. Заједничким снагама, за годину дана повратили су краљевство Лаинстер, де Клер за жену узима Мак Муркадину ћерку Аифу и тиме стиче легитимно право на краљевство Лаинстер. Мак Муркада заклиње се на верност Енглеском краљу Хенрију II, и тада врховни краљ Ирске схвата да Ирска полако почиње да пада у руке англо-норманских освајача. Увидевши о коликој претњи је реч врховни краљ Ирске Руадри О' Конхобар покреће напад на Ватерфорд и Вексфорд, међутим англо-норманске снаге одбијају ове нападе. Овај напад на енглеског вазала, Хенрију II послужио је као легитиман изговор за искрцавање још већих снага на територију Ирске, што се и догодило 1171. године када је заузет Даблин. Након заузимања Даблина, 15 ирских краљева и војсковођа заклело се на верност Хенрију II. (Duffy, 2007). Овим чином Хенри II успоставио је директну контролу над англо-норманским снагама и осигурао свој суверенитет над освојеним територијама.

Важно је напоменути да је Хенри II далеко пре англо-норманске инвазије на Ирску имао подршку католичке цркве за овај подухват. Папа Хадријан IV издао је око 1155. године булу „Laudabiliter“ (Lidbetter, 2019), којом је овластио Хенрија II да освоји Ирску. Хадријан IV, једини енглески папа, видео је у Хенрију могућност за реорганизацију и реформу Ирске цркве, која је у то време имала праксе које су одступале од римских стандарда. Ова папска була дала је Хенрију II овлашћење да спроведе црквене реформе у Ирској и побољша дисциплину и морал међу

1 Англо-Нормани је термин који се односи на Нормане који су дошли у Енглеску током инвазије Вилијама Освајача у 11. веку, као и на њихове потомке који су као феудалци управљали Енглеском у наредним вековима. Комбинујући норманску, енглеску и ирску културу, формирали су значајну друштвену групу у историји Британије и Ирске.

2 Еквивалент је титули грофа.

локалним свештенством. Уз подршку војске и подршку католичке цркве, Хенри II успоставља Господство Ирске, а свог сина Џона (John Lackland), поставља за „Лорда Ирске“ 1177. године, што је означило формално успостављање Господства Ирске као политичке јединице под енглеском влашћу. Господство Ирске обухватало је пре свега делове југоисточне Ирске, укључујући важне области као што су Дублин, Ватерфорд и делове краљевина Леинстер.

Како је време одмицало, енглеска контрола се постепено ширила на друге делове Ирске, али је често била ограничена на подручја у близини енглеских утврђења и важних градова. Многи ирски краљеви и племена организовали су отпор против енглеске власти, што је довело до бројних конфликата и побуна.

Овај отпор се наставио од раних англо-норманских освајања и утицаја до савременог доба. Политичка, социјална и војна нестабилност била је стална у историји Ирске, што је резултирало дуготрајним и сложеним односима између Ирске и Енглеске. Низали су се сукоби и устанци: Битка код Калана (енг. Battle of Callann) 1261. године, устанак из 1315. године, Битка код Фаугхарта (енг. Battle of Faughart) 1318. године, као и походи енглеског краља Ричарда II из 1394. и 1399. године. Заједнички именитељ ових догађаја био је отпор ирских владара и племена против енглеске/норманске власти. Ирци су често гледали на енглеске освајаче као на стране угњетаче који су покушавали да наметну своју власт и културу. Сукоби су били мотивисани контролом над земљом и ресурсима, али и дубоким културним и религиозним разликама. Док су Ирци имали своје традиције и католичку веру, енглески освајачи су често настојали да наметну своју културу и реформисану цркву. Ови сукоби су трајали вековима, са периодима интензивних битака и релативног мира, што је резултирало дуготрајном политичком и друштвеном нестабилношћу у Ирској. Енглеска круна је активно интервенисала у Ирској како би осигурала своју власт, што је било очигледно кроз кампање Ричарда II и касније кампање и реформе усмерене на чврсту контролу и спречавање побуна.

1.1. Оснивање Енглеске и Ирске цркве

Насилно увођење протестантизма у Ирску током 16. века, као део протестантске реформације коју је спровела енглеска круна, имало је дубок и трајан утицај на католичке Ирце. Ова политика довела је до дискриминације и прогонства католика, ограничавајући им права у погледу власништва над земљом, образовања и практиковања вере.

Протестанска реформација почела је 1517. године објављивањем 95. теза Мартина Лутера у Витенбергу (Немачка). Овај чин је изазвао значајну верску и политичку трансформацију, која је довела до оснивања протестантских цркава и одвајања од Римокатоличке цркве. Реформација је имала дубоке и дуготрајне последице на религијску карту Европе, утичући на бројне аспекте друштва и политике. У Енглеској, протестантску реформацију иницирао је краљ Хенри VIII. Суочен са одбијањем папе Климента VII да му одобри поништење брака са Каталином Арагонском, Хенри VIII је 1534. године прекинуо односе са Римокатоличком црквом и „Актом о супремацији“ прогласио себе за поглавара новоосноване Англиканске цркве (Црква Енглеске).

Овај акт је означио почетак протестантске реформације у Енглеској чиме се уводе нове верске праксе које су се разликовале од католичких. Црква Ирске је англиканска црква која је постала званична државна црква у Ирској након енглеске протестантске реформације. Иако је била мањинска црква у претежно католичкој Ирској, држала је значајну моћ и утицај, подржавана од стране енглеске круне и англо-ирске аристократије. Њено оснивање и увођење протестантизма често су наилазили на отпор од стране католичких Ирца.

1.2. Алстерска плантажа

Алстерска (енг. Ulster) плантажа³ је званично почела 1609. године, под управом краља Џејмса I, међутим Деветогодишњи рат за време краљице Елизабете I је де факто увод у Алтерску плантажу коју је у целости спровео краљ Џејмс I. У контексту ирске историје, плантажа је означавала политику насељавања људи из једне области на нову територију, често са циљем да се обезбеди политичка и друштвена контрола над том територијом. Алстерска плантажа била је у суштини последица Деветогодишњег рата. Деветогодишњи рат (1594–1603), познат и као Тиронски устанак (Tyrone's Rebellion) (O'Neill James 2017), представљао је један од највећих отпора ирских кланова против енглеске власти у Ирској. Устанак је предводио Хју О'Нил (Hugh O'Neill), гроф од Тирона (Tyrone), који је стао на чело ирских снага у покушају да се одупре енглеској експанзији и очува традиционалну власт ирских кланова над њиховим земљама. Устанак је започео у Улстеру, али се брзо проширио на остале делове Ирске. Уз подршку шпанских савезника, ирске војсковође су постигле неколико значајних победа, али су на крају поражени. Након што је енглеска војска заузела стратешке ирске утврде и угушила отпор, мир је постигнут 1603. године. Поразом ирских кланова, енглеска круна отпочиње процес конфискације њихове земље, што отвора пут Алстерској плантажи и насељавању протестантских плантажера из Енглеске и Шкотске. Иако су рани планови за колонизацију појавили око 1606. године (Stewart, 1989), Алстерска плантажа је званично почела 1609. године, када је процес конфискације и насељавања протестантских колониста у Улстеру постао систематски и интензиван под надзором енглеске круне.

Алстерска плантажа представља кључни тренутак у развоју етничке поделе Ирске. На југу су аутохтони Ирци, дубоко укорени у келтској култури и ирском језику, који се идентификују као потомци староседелачких ирских кланова и углавном су католичке вероисповести. Супротно њима, на северу се налазе Англо-Ирци, потомци енглеских и шкотских досељеника који су током Алстерске плантаже и других колонизационих таласа населили Ирску. Ова група је претежно протестантска, са блиским културним и политичким везама с Великом Британијом. Поред етничке трансформације, један од кључних циљева Алстерске плантаже био је стварање „тампон зоне“ која би спречила католичке силе попут Шпаније и Француске да изврше инвазију на Енглеску. У 17. веку, енглеска круна је, забринута због претњи од ових сила, препознала стратешки значај Алстера. Његов положај на северу

3 Плантажа је историјски термин који се односи на систем насељавања и организовања нових територија од стране државе или владара.

Ирске, у непосредној близини Шкотске, Енглеске и Атлантског океана, учинио га је кључним регионом за директну контролу од стране енглеске власти.

Током читаве владавине династије Тјудор, од Хенрија VIII до Елизабете I, енглеска круна је настојала да наметне протестантску веру и сузбије католички отпор у Ирској. Упркос бројним напорима, Реформација је наишла на значајан отпор, што је довело до тога да већина ирског становништва остане верна католичанству. Током овог периода, забележене су бројне побуне, укључујући побуну у Северном Алстеру 1565. године, побуну из 1569. године, побуну у Леинстеру 1580. године и Деветогодишњи рат (1594–1603) (Лаковић, 2005). Енглеска стратегија сузбијања побуна била је доследна: што је устанак био моћнији и шире распрострањен, то су мере репресије биле бруталније.

Најбрутални био је Оливер Кромвел⁴ који је у периоду од 1649–1653 водио војну кампању у Ирској. Кромвелова кампања у Ирској (енг. Cromwellian conquest of Ireland) позната је по екстремној бруталности, посебно током опсада Дрогхеде (Drogheda) и Вексфорда (Wexford), 1649. године, које су обележене масакрима. Ова војна акција резултирала је систематском конфискацијом земљишта од католичких земљопоседника и насељавањем енглеских и шкотских колониста, што је изазвало дубоке социјалне и политичке промене у Ирској, остављајући трајне последице на њен демографски и друштвени пејзаж.

1.3. Ирска кроз буре осамнаестог и деветнаестог века

Током осамнаестог и деветнаестог века, Ирска је била сведок дубоких друштвених и политичких трансформација. Један од кључних догађаја био је устанак из 1798. године, који су организовале радикалне групе као што су Друштво уједињених Ираца, стремећи ка ослобађању од британске власти и увођењу демократских реформи. Устанак је подигнут у мају 1798. године у окрузима Карлоу и Вексфорд. Иако је у првим фазама постигнут одређени успех, британске снаге су на крају однеле победу. Након што је устанак угушен, уследиле су строге репресалије и усвајање „Акта о унији“ 1800. године, којим је распуштен ирски парламент и формирана Уједињена Краљевина Велике Британије и Ирске. Други велики догађај овог периода била је Велика глад (енг. Great Famine), која се одвијала између 1845. и 1852. године. Ова катастрофа оставила је дубоке и далекосежне последице на Ирску. Иако је велики део ирског становништва био погођен глађу, неки делови Ирске, нарочито имућније области попут плантажа у северном делу земље (пре свега у Алстеру) не само да нису биле погођене овим проблемом већу су и извозиле преко потребне пољопривредне производе. Ова пракса допринела је дубоком осећају неправде и огорчења међу гладним становницима, који су били свесни да храна која им је била неопходна за преживљавање напушта земљу. Дефинитивно је глад опустошила Ирску, многи, пре свега Ирци католици, преминули су од глади и болести. Према појединим ауторима око 1.000.000 Ираца је умрло од последица глади, а око 1.000.000 је напустило Ирску. (Ross David, 2002).

4 Лорд Протектор, фактички владар Енглеске, Шкотске и Ирске у периоду 1653-1658.

Не можемо а не поменути Младоирску буну (енг. Young Irelander Rebellion) из 1848. године као још један јако важан и турбулентан период Ирске. Младоирска буна из 1848. године представљала је радикални напор националиста да постигну ирску независност и друштвене реформе. Покрет, који је организован од стране Младих Ираца пре свега Томаса Дејвиса (Thomas Davis), Данијела О'Конела (Daniel O'Connell) и Вилијема О'Брајана (William Smith O'Brien) и инспирисан европским револуцијама, започео је у јулу те године. Побуна је брзо угушена од стране британских снага, а након неуспеха уследиле су строге репресалије против њених учесника. Ипак, идеје Младоирца оставиле су дубок и трајан утицај на развој ирског национализма и политичке свести.

2. ТЕРОРИЗАМ – ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И КЛАСИФИКАЦИЈА

Тероризам је сложен и контроверзан феномен који утиче на многе аспекте савременог друштва. Он се јавља на међународном, регионалном и унутардржавном нивоу, укључујући различите облике организованог насиља, било да је реч о појединачним делима или колективним акцијама. Да би се детаљно разумела ова појава, потребно је прво јасно дефинисати шта тероризам представља. Тероризам се може посматрати из различитих углова: као тактика и стратегија, као злочин или света дужност, као легитиман одговор на угњетавање или као неопростиви чин. Перспектива игра кључну улогу у његовом тумачењу. Често представља моћно средство за оне који су слабија страна у сукобу. Његова прикривена природа омогућава да се сукоб води на начин који противнику отежава препознавање праве претње, због чега се терористички акти често мешају са криминалним активностима. Управо због ових карактеристика, овакве методе све чешће користе појединци и групе које теже радикалним циљевима на глобалном нивоу. Дугогодишња настојања многих научника усмерена су на схватање и дефинисање тероризма, што је резултирало обимном литературом на ову тему. Иако ова обимна „збирка истраживања“ осветљава важне аспекте тероризма, ретко који рад се детаљно бави питањем шта заправо представља сам појам тероризма. Анализа дефиниција тероризма коју су спровели истакнути стручњаци открила је запањујућих 109 различитих интерпретација тог појма (Schmid, Jongman, Horowitz, 2005). Дефиниције тероризма често су комплексне и контраверзне, а због насилне и окупне природе тероризма, овај термин је у јавности добио снажну негативну конотацију. Историјски корени тероризма могу се пратити до првог века, кроз примере као што су сикари, зилоти, таги и асасини. Иако постоје различита тумачења о времену настанка тероризма, међу научницима влада општа сагласност да је савремени облик тероризма највише повезан са Француском револуцијом, посебно са периодом „Владавине терора“ (1793–1794). Важно је напоменути да у овом контексту тероризам подразумева насиље које држава упражњава над својим становништвом ради промене политичке оријентације. На тај начин, постоји јасна идеолошка веза између тероризма и левичарских струја Француске револуције. Надаље, револуција из 1848. године, позната као „Пролеће народа“, која је била обележена левичарским идејама, донела је неуспех који је изазвао појаву првих прaviх терористичких напада, укључујући бомбашке нападе и атентате.

2.1. Дефинисање тероризма

Разлике у дефинисању појма тероризма произлазе из његове сложене и контекстуално зависне природе. Пре свега, различите културе, правни системи и нације имају своје уникатне погледе на то шта представља тероризам, што доводи до различитих тумачења и дефиниција. Осим тога, тероризам је често повезан са политичким, идеолошким или религијским мотивима, што додатно компликује утврђивање универзалних критеријума. На крају, разноврсни интереси и агенде могу утицати на манипулацију појмом тероризма, што додатно отежава његово објективно дефинисање. Војин Димитријевић је овај проблем лепо описао у свом делу „Тероризам“ он наводи да тероризам није нимало лако дефинисати и тешко је постићи сагласност око значења те речи, јер су тероризму прибегавале најразличитије групе и организације у различитим друштвеним и историјским условима и тренуцима, имајући притом различите циљеве, неки су били прогресивни, док су неки били крајње реакционарни и мрачњачки (Димитријевић, 1982).

Када разматрамо проблем дефинисања тероризма, јасно је да универзално прихваћена дефиниција још увек не постоји. Упркос бројним покушајима да се формулишу дефиниције, многе од њих су под утицајем политичких интереса. Историјски, концепт тероризма је често коришћен за дискредитацију и маркирање одређених појединаца или група, што је било, јесте и биће случај. Ове дефиниције често одражавају политички дискурс својих аутора, а не пружају истинито и објективно научно схватање тероризма.

Прва дефиниција тероризма потиче са Треће међународне конференције о унификацији кривичног права, одржане 1930. године у Бриселу. Учесници Конференције су том приликом тероризам одредили као својеврстан злочин против међународног права, који се испољава умишљеном употребом средстава која имају потенцијал да проузрокују општу опасност (Бајагић, 2000). Валтер Лакер (Walter Laquer) дао је једноставнију дефиницију, по њему тероризам представља незаконито коришћење силе против невиних људи у циљу постизања политичког циља (Вајт, 2004). При покушају да прецизно дефинише тероризам, Брус Хофман је прво направио важну разлику између тероризма и других врста злочина, а затим је описао тероризам као намерно стварање и експлоатацију страха путем насиља или претње насиљем у тежњи за изазивањем политичке промене (Hoffman, 2006). Милошевић тероризам дефинише као плански акт насиља који предузимају одређене друштвене групе са циљем очувања или освајања власти. Према ставу овог аутора, тероризам је врста терора која укључује социјално-психолошке или политичке елементе (Милошевић, 2004).

Поред дефиниција које нуди академска заједница, постоје и административне дефиниције, односно оне дефиниције тероризма које формулишу одређене институције. Тако на пример Стејт Департмент Сједињених Америчких Држава на тероризам гледа као на осмишљено, политички мотивисано насиље почињено против неборбених циљева од стране субнационалних група или тајних агената, обично са циљем да се утиче на циљне групе против којих је усмерено насиље (Legal Information Institute, 2024). Са друге стране Кривични закон Руске федерације у члану 205 под тероризмом подразумева извршење експлозије и пожара или њихове припреме, стварање опасност од погибија људи, проузроковања знатне штете

или настајања других друштвено штетних последица ако су те делатности обављене ради нарушавања друштвене безбедности, застрашивања становништва или утицаја на органе власти у процесу доношења одлука (Lebedov, Skuratov, 1996). Иако Уједињене нације још увек нису формулисале јасну дефиницију тероризма, може се рећи да постоји такозвана радна дефиниција коју УН примењују у пракси, према којој тероризам дефинишу као акт лишавања живота или рањавања, или акт уништавања или општењења имовине цивила или влада, без јасне дозволе одређене владе, од стране појединца или група људи који самостално делују, или влада које делују из властитих побуда или веровања, да би постигле неки политички циљ (United Nations Security Council, 2004). У раду ћемо се ослањати и на једну сложену односно свеобухватну дефиницију која тероризам посматра као „један вишедимензионални политички феномен односно сложени облик организованог, индивидуалног и ређе институционализованог политичког насиља, који је обележен застрашујућим брахијално-физичким и психолошким методама политичке борбе, којима се обично у време политичких и економских криза, а ређе у условима економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити „велики циљеви“ на начин потпуно не примерен датим условима“ (Симеуновић, 2009).

2.2. Класификација тероризма

Класификација тероризма према његовим главним циљевима представља један од најпрецизнијих и најсвеобухватнијих приступа у проучавању овог феномена. Овај метод омогућава дубље и систематичније разумевање различитих типова терористичких активности, јер свака врста тероризма има специфичне мотиве и циљеве који дефинишу њене карактеристике. Драган Симеуновић истиче поделу тероризма коју ћемо у навести у потпуности.

- 1) Класификација према програмско-циљној оријентацији:
 - 1.1) Идеолошки мотивисан тероризам,
 - 1.1.1) Левичарски тероризам,
 - 1.1.2) Десничарски тероризам,
 - 1.2) Етно-сепаратистички,
 - 1.3) Верски фундиран тероризам,
 - 1.3.1) Тероризам секти,
 - 1.3.2) Тероризам фундиран на интерпретацијама великих религија.
- 2) Класификација тероризма према средствима и методама:
 - 2.1) Класификација тероризма према средствима,
 - 2.1.1) Класички (конвенционални) тероризам,
 - 2.1.2) Биохемијски тероризам,
 - 2.1.3) Нуклеарни тероризам.
 - 2.2) Класификација тероризма према методама:
 - 2.2.1) Класични (конвенционални) тероризам,
 - 2.2.2) Самоубилачки тероризам,
 - 2.2.3) Сајбер-тероризам,
 - 2.2.4) Нарко-тероризам.

3) Класификација тероризма према типу субјеката тероризма:

3.1) Индивидуални тероризам,

3.2) Тероризам организација и илегалних група,

3.3) Институционални тероризам (државни и сл.) (Симеуновић, 2009).

Имајући у виду да терористичке активности ИРА-е представљају изразит пример етно-сепаратистичког тероризма, у наредном делу рада биће детаљније размотрен овај појам.

2.3. Етно-сепаратистички тероризам

Етно-сепаратистички тероризам представља облик политичког насиља који проистиче из настојања етничких група да остваре право на самоопредељење, било кроз стицање независности или већу аутономију унутар постојеће државе. Ова врста тероризма почива на етничком идентитету и има за циљ промену постојећих граница, оснивање нових држава или постизање веће самосталности у оквиру актуелних политичких структура. Често се јавља као одговор на осећај неправде, дуготрајне репресије и дискриминације. Групе које прибегавају овим методама верују да су систематски потиснуте и да им се ускраћују политичка права и могућности за културно изражавање. Етнички идентитет сматрају кључним за своје постојање и верују да могу осигурати свој опстанак и просперитет само кроз политичку независност.

Овај облик тероризма често произилази из дуготрајних сукоба између етничких заједница и државних власти, при чему етничке групе осећају да су њихови интереси, култура и језик угрожени од стране доминантних политичких структура. Историјски примери укључују Ирску републиканску армију (ИРА), која је водила дуготрајну борбу за отцепљење Северне Ирске од Велике Британије, као и Баскијску организацију (ЕТА) у Шпанији, која је настојала да створи независну Баскију. Тактике етно-сепаратистичких терориста укључују нападе усмерене на симболичне и војне циљеве, као и на цивилно становништво, са циљем изазивања великог страха и привлачења пажње на њихову борбу. Ове групе често настоје да дискредитују државне институције или да изазову репресивне мере које ће додатно радикализовати њихову заједницу. Поред оружаних акција, могу користити и отмице, бомбашке нападе и друге облике насиља ради постизања својих циљева. С обзиром на то да у свету постоји око 3600 етничких група распоређених у само 189 држава (Симеуновић, 2009), јасно је колико су настојања етно-сепаратистичких терористичких група опасна за националне и међународне структуре. У савременом глобализованом свету, овај облик тероризма представља значајан изазов за државе и међународну заједницу. Напредак у комуникационим технологијама и лакши приступ оружју омогућава овим групама да лако шире своје идеје и спроводе нападе на глобалном нивоу. Међутим, борба против овог типа тероризма не може се ограничити само на војне мере; она захтева свеобухватан приступ који укључује политичке, социјалне и економске стратегије ради решавања дубинских узрока конфликта.

3. ИРСКА РЕПУБЛИКАНСКА АРМИЈА – НАСТАНАК И РАЗВОЈ

Крајем XIX и почетком XX века, Ирска је била сведок дубоких политичких и социјалних сукоба између Униониста и Републиканаца. Унионисти, већином протестанти из северне Ирске, имали су значајну предност захваљујући подршци британске војске и полиције, што им је омогућило да одрже своје ставове и интересе у односу на Велику Британију. С друге стране, Републиканци, који су углавном били католици и стремили потпуној независности Ирске од британске владавине, нашли су се у неповољнијој позицији. Због тога су били принуђени да траже алтернативне изворе подршке, што је довело до активне сарадње с ирским имигрантима у Сједињеним Државама. Ови имигранти су, уз значајну финансијску и логистичку помоћ, играли кључну улогу у јачању Републиканског покрета и утицају на британску политику према Ирској.

3.1. Оснивање Ирске републиканске армије

Покрет Шин Фејн (енг. Sinn Féin), који је 1905. године основао Артур Грифит (Arthur Griffith)⁵, одиграо је кључну улогу у политичком и идеолошком обликовању ирског национализма. Он је пружио неопходну подршку за развој и формирање Ирске републиканске армије (ИРА) и постао централни елемент у политичком и организационом развоју радикалних стремљења ка ирској независности. Шин Фејн је активно промовисао идеје ирске независности и републиканизма, пружајући идеолошки оквир и инспирацију радикалним сегментима ирског националистичког покрета.

Основан као одговор на неуспех претходних напора да се постигне већа аутономија за Ирску, овај покрет је настојао да превазиђе разочарање које су ирски националисти осећали према англо-ирској политици, која није испуњавала њихове аспирације. Грифит је тежио уједињењу различитих националистичких група и оснивању централизованог покрета који ће ефективно деловати у борби за ирску независност и републиканизам. На почетку свог постојања, Шин Фејн није био изразито политички активан и није заговарао насиље као средство постизања циљева. У раним фазама, покрет Шин Фејн био је усредсређен на културну и друштвену обнову Ирске, са великим нагласком на подршку ирском језику и промоцију ирског наслеђа. Активно су подржавали програме који су охрабривали употребу ирског језика и враћање традиционалних ирских вредности. У том периоду, покрет је практиковао пасивни отпор против британске власти, укључујући бојкот британских институција и производа, без примене насилних метода. Штрајкови су представљали значајан облик отпора, посебно штрајкови лучких радника 1907. и 1913. године.

Иако су били од великог значаја, британске снаге безбедности су их угушиле на бруталан начин. Према сведочењима из тог времена, Даблин је изгледао као

5 Артур Грифит био је ирски политичар, националиста и оснивач покрета Шин Фејн. Познат по својој улози у борби за ирску независност, Грифит је био кључна фигура у развоју политичког републиканизма у Ирској. Током Ирског рата за независност, постао је председник Ирске републике.

бојно поље, са више од 400 повређених радника и двојицом погинулих током штрајкова. (Лаковић, 2005). Полиција је користила прекомерну силу, не само према штрајкачима, већ су безбедносне снаге упадале у домове и зостављале све који су се затекли, укључујући старије особе, жене и децу. Ови штрајкови су допринели растућем притиску на британску владу да размотри могућност увођења ограничене самоуправе за Ирску, што је довело до расправе о изменама у политици према Ирској. Током Првог светског рата и у периоду после њега, Шин Фејн је постао политички активнији и почео је да подржава радикалније методе борбе, укључујући и борбу за политичку независност.

Кључни тренутак за ирске националисте био је повлачење примене Трећег закона о самоуправи (енгл. Third Home Rule Bill), који је предвиђао ограничену аутономију за Ирску. Иако је закон усвојен 1914. године, његово ступање на снагу било је одложено због ратних околности. Ова одлука је изазвала дубоко незадовољство међу ирским националистима, који су осетили да су њихова права и потребе поново занемарени. Таква ситуација је допринела повећаној напетости у ирско-британским односима и играла је значајну улогу у развоју догађаја који су довели до Ускршњег устанка (енгл. Easter Rising) 1916. године. Поред Шин Фејна постојала је још једна организација која је битно утицала на дешавања у Ирској у овом периоду а то је Ирско републиканско братство (ИРБ). Основано је средином 19. века од стране ирских имиграната у Сједињеним Америчким Државама, као и њихових истомишљеника у Ирској, са циљем да се постигне ирска независност од британске владавине. Чланови Ирског републиканског братства познати као „Фенијанци“⁶, своје напоре усредсредили на борбу против британских војних снага и Ирске краљевске полиције (енгл. Royal Ulster Constabulary – RUC) који су подржавали унионистичке интересе. Упркос великој надмоћи униониста, нису одустали. Уместо тога, формирали су снажну организацију и били уверени да је неопходно да свака генерација припреми борце спремне да се посвете идејама републиканизма.

Велики број Ираца није веровао британском обећању о самоуправи које је требало да буде реализовано после Првог светског рата, што је довело до тајног наоружавања великог броја Републиканаца. Истовремено су се и Унионисти наоружавали, припремајући се за могући грађански рат између Севера и Југа, верујући да ће доћи до сукоба ако Британија призна самоуправу Ирској. Тако се и десило, наиме на Ускршњи понедељак, 24. априла 1916. године, подигнут је устанак у Ирској познат као Ускршњи устанак. Побуњеници, укључујући Ирско републиканско братство (ИРБ), Ирске добровољце и Ирску грађанску армију, преузели су контролу над кључним локацијама у Даблину, укључујући Главну пошту, где су прогласили независност Ирске. Устанак су предводили Патрик Пирс (Patrick Pearse), Џејмс Коноли (James Connolly), Том Кларк (Tom Clarke), Шон Мак Дермот (Seán MacDermott), Мајкл О’Рајли (Michael O’Rahilly), Џозеф Плункет (Joseph Plunkett) и Џон Хобсон (John Hobson). Побуњеници су сматрали да је прави тренутак за акцију, с обзиром на то да је Велика Британија била заокупљена Првим

6 Име су добили по Фиану Мек Камхаилу/Фин Маккул (Fionn mac Cumhaill) ирском хероју који је предводио „Фенијанске ратнике“ познате по храбрости и борби за правду. Овај назив симболизује наставак традиције борбе за ирску независност.

светским ратом, чиме је створена стратешка прилика за ослобађање од британске власти. Устанак је трајао до 29. априла, када су побуњеници капитулирали. Посељаци су укључивале хапшење и погубљење многих вођа устанка, што је довело до значајног пораста подршке републиканским идејама и убрзаног развоја политичког утицаја Шин Фејна. Многи од устаника касније су постали водеће фигуре у Шин Фејну, који је постао доминантна политичка снага у Ирској.

Након Ускршњег устанка, ухапшено је 3.430 особа, а 1.480 их је затворено. Између 3. и 12. јуна 1916. године, петнаест вођа устанка, укључујући и тешко рањеног Џејмса Конолија, погубљено је у затвору Килмејнхам (Kilmainham). Патрик Пеарс је био први погубљен (Townshend, 2006). После неуспеха Ускршњег устанка 1916. године, многи Ирци, укључујући републиканце ослобођене из затвора по окончању Првог светског рата, наставили су борбу за независност. Партија Шин Фејн, под вођством Емона де Валера (Éamon de Valera), постала је 1918. године кључна политичка снага. Те године, Шин Фејн осваја већину мандата који припадају Ирцима у британском парламенту, али одбија да уђе у скупштину. Уместо тога, 1919. године проглашава Ирску републику и оснива Ирску националну скупштину (Dáil Éireann) са седиштем у Даблину. Исте године дошло је до спајања Ирских добровољаца и Ирског републиканског братства у једну организацију, која је постала позната као Ирска републиканска армија (ИРА). Ова нова формација предвођена је Мајклом Колинсом (Michael Collins). Спајање ове две организације је помогло у консолидацији републиканских снага и фокусирању на циљеве ирске независности, што је имало значајан утицај на ток историје Ирске у наредним годинама. Шин Фејн, као главна политичка странка која је подржавала републиканске идеје, пружила је политичку легитимност и подршку за оружану борбу коју је касније ИРА водила. Ова сарадња имала је дубок утицај на историјски развој Ирске, обележавајући значајан корак у борби за ирску независност и обликовање будућег политичког пејзажа.

3.2. Прве акције ИРА

Након Ускршњег устанка, политичка ситуација у Ирској постала је изразито напета, а неуспели преговори о статусу земље довели су до формирања Ирске републике и паралелне ирске владе. Током овог периода растуће нетрпељивости, Шин Фејн и ИРА искористили су друштвену нестабилност и фрустрацију народа како би организовали и започели оружани отпор. Желећи да демонстрирају своју решеност за постизање потпуне ирске независности и одбацивање британске власти, Шин Фејн односно ИРА, организовала је напад на полицијске снаге у Солохедбегу (Soloheadbeg) у округу Типерери (Tipperary) 21.01.1919. године. Полиција и полицијске станице⁷ у то време представљале су симбол британске власти у Ирској. Напад на њих имао је за циљ не само војну штету већ и стварање психолошког ефекта, служећи као сигнал почетка организованог оружаног отпора. Овај догађај и датум представљају почетак Ирског рата за независност и прву акцију новоформиране Ирске републиканске армије. Два дана након напада, британска влада је

7 Мисли се на пре свега на полицију која је лојална британској круни - Royal Irish Constabulary – RIC.

прогласила југозападни округ Типерери за Специјалну војну зону према Закону о одбрани краљевства. Мајкл Колинс, лидер ИРА-е, од овог момента започиње интензиван рат против британских институција, користећи тактике анархистичких и радикалних организација, укључујући руску организацију Народна воља. Колинс је проучавао методе ових група и применио их у својој борби, организујући нападе на куће британских полицајаца, лојалистичке ирске полиције, обавештајне службе, као и на полицијске станице и друге британске институције.

Његова стратегија терористичког деловања створила је велики психолошки ефекат и натерала британске власти да пошаљу додатне снаге у Ирску. До 1920. године, преко 400 полицијских станица (енгл. Royal Irish Constabulary) било је спалено, као и око 100 канцеларија за наплату пореза.

Полиција је затим повукла своје снаге из већине сеоских подручја, остављајући их под контролом ИРА-е (Collins, 1993). Судови су престали да функционишу у великом делу југа и запада Ирске, велики број припадника ирске полиције је поднео оставке и у веома кратком периоду Шин Фејн и ИРА контролисали су 21 од 32 Ирска округа (Collins, 1993). Као одговор на акције које је водила ИРА, британске власти ангажовале су паравојне формације, укључујући групу познату као „Црни и смеђи“⁸ (енгл. Black and Tans). Формирана 1920. године, ова формација састојала се од резервиста и добровољаца из Британије који су били распоређени у ирској полицији. „Црни и смеђи“ су постали озлоглашени због своје бруталности и репресивних мера, укључујући казнене експедиције, нападе на цивилна насеља и злочине против цивила. Њихов ангажман довео је до значајне ескалације насиља и повећања броја жртава на обе стране. Поред Црних и смеђих, постојала је и формација позната као „Каиро банда“⁹ (енгл. Cairo Gang). Такође и ова формација, састављена од британских обавештајаца и полицајаца, била је позната по жестокој репресији против ирских републиканских активиста и играла је значајну улогу у спровођењу британске политике у Ирској. Ове снаге су спровеле акције плачке, паљења и уништавања, и посебно су погодили градове као што су Балбриган (Balbriggan), Трим (Trim) и Темплмор (Templemore). Врхунац сукоба био је догађај који у литартури препознајемо као Крвава недеља (енгл. Bloody Sunday). Наиме 21. новембра 1920. године, ИРА је извршила координисане нападе на куће и хотеле у Даблину у којима су живели британски обавештајци и шпијуни, са циљем елиминације британских војних обавештајаца и ослабљивања британског војног утицаја у Ирској. У нападима је погинуло 15 људи, док је петоро било повређено, већином британских обавештајаца. Као одговор на ове нападе, британске паравојне формације упале су на фудбалску утакмицу у Крок парку¹⁰, где су убиле 14 особа и раниле 80 цивила.

До јула 1921. године сукоби у Ирском рату за независност ескалирали су до тачке у којој је број жртава значајно порастао. Само у периоду од јануара до јула 1921. године, убијено је око 1.000 људи (Collins, 1993), укључујући припаднике

8 Надимак „Црни и смеђи“ потиче од импровизованих униформи које су носили – комбинације црних туника и смеђих панталона.

9 Назив су добили по Каиро кафеу (енгл. Cafe Cairo) у Даблину, који им је служио као база за операције.

10 Крок парк (Croke Park) је стадион за Галске игре у Даблину.

ирске полиције, британске војске, добровољце ИРА-е и цивиле, што је овај период учинило једним од најкрвавијих у целом сукобу. Према проценама појединих истраживача, током Ирског рата за независност погинуло је око 2.300 људи, међу којима је било приближно 900 цивила (O'Halpin, Ó Corráin, 2020). Преговори о окончању Ирског рата за независност започели су у јулу 1921. године, између британске владе и ирских лидера. Под притиском растућих трошкова сукоба и међународног притиска, британски премијер Дејвид Лојд Џорџ (David Lloyd George) иницирао је преговоре. Ирску страну представљали су Еамон де Валера и Мајкл Колинс. Циљ преговора био је да се пронађе политичко решење за завршетак насиља и успостављање трајног мира у Ирској. Ови преговори су резултирали Англо-ирским споразумом, потписаним у децембру 1921. године, којим је основана Ирска слободна држава као самоуправни доминион у оквиру Британске империје, док је Северна Ирска остала део Уједињеног Краљевства, чиме је формално окончан рат.

Важно је напоменути да Еамон де Валера није прихватио Англо-ирски споразум потписан у децембру 1921. године. Иако је првобитно учествовао у преговорима, де Валера је сматрао да споразум не обезбеђује пуну независност Ирској, већ само ограничену самоуправу у оквиру Британске империје.

Посебно је био против клаузуле која је омогућавала Великој Британији да задржи контролу над одређеним војним базама у Ирској и обавезу за нове чланове парламента Ирске слободне државе да полажу заклетву на верност британској круни. Због тога је поднео оставку на место председника Ирске републике и одбио споразум, што је довело до дубоких подела међу ирским националистима и на крају избијања Ирског грађанског рата у јуну 1922. године. На изненађење свих, један од водећих лидера ИРА-а, Мајкл Колинс, прихватио је Англо-ирски споразум, иако са свешћу да он не испуњава све аспирације ирских националиста. Он је сматрао да је споразум најбољи могући компромис у датом тренутку и видео га је као корак ка „слободнијем стању“ које ће омогућити даљи напредак ка пуној независности Ирске. Његово прихватање споразума изазвало је значајну критику, нарочито од Еамона де Валере и других радикалнијих републиканских фракција, који су сматрали да је прихватање споразума издаја идеала за које су се борили. Упркос томе, споразум је прихваћен у ирском парламенту, а Колинс је постао кључна фигура на страни про-споразумских снага у Ирском грађанском рату који је уследио.

3.3. Ирски грађански рат

Ирски грађански рат (1922–1923) представљао је сукоб који је избио у Ирској као последица Англо-ирског споразума из 1921. године, који је довео до оснивања Ирске слободне државе. Споразум је створио самоуправну јединицу унутар Британске империје, али није обезбедио пуну независност, нити је уклонио обавезу нових чланова парламента да полажу заклетву на верност британској круни, што је било непривлачно за многе републиканце. Споразум је довео до дубоких подела међу ирским националистима. Про-споразумске снаге, предвођене Мајклом Колинсом, сматрале су да споразум представља корак ка потпуној независности

и користиле су новоосноване војне и полицијске структуре за спровођење споразума и успостављање нове владе.

Насупрот томе, анти-споразумске снаге, предвођене Емоном де Валером, сматрале су споразум издајом идеала ирске републике и бориле су се против његове имплементације. Ирска републиканска армија (ИРА) била је подељена у две фракције: једна која је подржавала споразум и друга која га је одбацивала. Антиспоразумска фракција ИРА-е предвођена Лијамом Линчем¹¹ (Liam Lynch), супротставила се уговору, сматрајући да он није остварио циљ пуног ослобођења од Британије. Ова фракција, имала је подршку Ејмона де Валере и јака упоришта у провинцијама Мунстер (Munster) и Конахт (Connacht). Другу фракцију ИРА-а, односно проспоразумска ИРА, преводили су Ричард Мулкахи¹² (Richard Mulcahy), Еоин О'Дафи¹³ (Eoin O'Duffy), на челу са већ познатим Мајкл Колинсом. Ова фракција имала је јака упоришта у провинцијама Лаинстер (Leinster) и Улстер (Ulster). Грађански рат започео је 28. јуна 1922. године када су снаге под командом Мајкла Колинса ослободиле чувену зграду Четири суда (енгл. Four Courts)¹⁴ у Даблину, коју су претходно заузеле антиспоразумске снаге, и поново успоставиле контролу над њом.

Ова акција означила је почетак отворених сукоба и послужила као катализатор за ширење рата. Борбе су се наставиле у центру Даблина, али су владине трупе постепено потиснуле антиспоразумске снаге ИРА-е из главног града и из свих већих места која су претходно била под њиховом контролом. Убрзо након тога, Лијам Линч налаже да све снаге антиспоразумске фракције ИРА пређу на герилски стил ратовања. Ова стратегија је привремено успорила напредовање проспоразумских снага. Током једне такве акције, на изненађење свих, убијен је Мајкл Колинс, што је додатно разјарило проспоразумске снаге и британску круну, доводећи до још жешћих одмазда. У врло кратком року, владине снаге су ухапсиле 12.000 људи и погубиле 81 припадника антиспоразумских снага (Murphy, 2010). Након убиства Лијама Линча, Емон де Валера захтева од антиспоразумских снага да положи оружје што се и десило у мају 1923. године. Прогоњене жестоких нападима проспоразумских снага под командом Ричарда Малкахија, антиспоразумске снаге су на крају капитулирале, што је омогућило стабилизацију Ирске слободне државе и консолидовање власти нове владе. Резултат грађанског рата био је трагичан: укупан број погинулих кретао се између 4.000 и 5.000 људи, док је око 10.000 људи било расељено (Keogh, McCarthy, 2005).

11 Лијам Линч, начелник Генералштаба ИРА, био је чврст противник Англо-ирског уговора из 1921. године. Током грађанског рата (1922–1923), предводио је антиспоразумску ИРА, одбијајући компромис и настављајући борбу за потпуну независност Ирске.

12 Ричард Мулкахи (1892–1971) био је кључни војни и политички лидер Ирске, предводио је проспоразумску фракцију ИРА а касније преузео функцију начелника Генералштаба Ирске слободне државе током грађанског рата (1922–1923).

13 Еоин О'Дафи (1890–1944) био је ирски војни и политички лидер, 1922. начелник штаба проспоразумске ИРА и касније комесар полицијских снага Ирске (ирс. Garda Síochána).

14 Зграда Четири суда (енгл. Four Courts) је седиште ирског правосудног система и носи име по четири суда који се у њој налазе: Врховном суду, Апелационом суду, Вишем суду и Даблинском окружном суду.

3.4. Период након грађанског рата

Након завршетка Ирског грађанског рата, Емон де Валера постаје водећи политички лидер у Ирској. С обзиром на растуће разлике унутар партије, де Валера је одлучио да напусти Шин Фејн и формира нову политичку странку која ће боље одражавати његове идеје и циљеве. Што је и учинио 1926. године када оснива Фаијана Фаил (ирс. Fianna Fáil) републиканску партију. Антиспоразумне снаге ИРА-е улазе у редове нове партије а њихове базе широм ирске постају одбори Фаијана Фаил-а. На изборима 1927. године Емон де Валера односи убедљиву победу и постаје премијер Републике Ирске.

Међутим на изненађење многих, поготово припадника ИРА-е, окреће се британској круни и напушта милитантне ставове због којих започео рат са Колинсом. Ова нова стратегија није се свидела великом броју бивших чланова антиспоразумске ИРА, посебно онима који су подржавали наставак борбе против Британаца и Униониста. Сада су сви они добили још једног заједничког непријатеља: Емона де Валеру и његову владу. ИРА је спроводила нападе на објекте под контролом британских власти, укључујући војне станице, комуникационе линије и друге пажљиво биране мете. Такође је извршавала акције против полиције и представника британских власти у Северној Ирској, у настојању да изазове политичке и друштвене тензије. Поред тога, ИРА је усмеравала своје нападе и против ирских владиних званичника, покушавајући да поткопа легитимност и власт Ирске слободне државе. Међутим одлучним акцијама де Валере, до 1937. године, ИРА је готово поражена, а Емон де Валера је доношењем новог Устава Ирску слободну државу преименовао у Ирску републику, и тиме омогућио прелазак земље у републикански режим.

4. ИРСКА РЕПУБЛИКАНСКА АРМИЈА – ПЕРИОД ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Након Другог светског рата, Ирска републиканска армија улази у нову етапу своје историје, карактерисану значајним променама и изазовима. У овом периоду, организација се суочава са потребом за реорганизацијом и адаптацијом на нове политичке и друштвене услове. Иако наставља своје активности у Северној Ирској с циљем уједињења са Републиком Ирском, ИРА се суочава с унутрашњим сукобима и фракцијама, што доводи до радикалнијих метода и нових стратегија.

Ове промене и тензије обликују ток акција и приступа организације током 1950-их и 1960-их година, постављајући сцену за будуће конфликте и политичке помаке. Кампања четрдесетих (енгл. The Forties Campaign) представља серију напада и активности које је Ирска републиканска армија реализовала током 1940-их година, са основним циљем слабљења британске контроле над Северном Ирском и подстицања уједињења Ирске. Кампања је укључивала експлозије, нападе на војне и полицијске станице, као и друге насилне акције. У контексту ратних прилика, ИРА је настојала да искористи политичке и друштвене потресе тог периода. Ова кампања је резултирала појачаним безбедносним мерама у Северној Ирској и изазвала одговарајуће реакције британских власти, што је додатно компликовало

регионалне односе и утицало на развој даљих конфликта. На челу ИРА-е у том периоду био је Шон Расел (Seán Russell), који је, у настојању да оствари своје циљеве, био спреман сарађивати чак и са нацистичком Немачком. Под његовим вођством, ИРА је извела неколико акција, укључујући и напад у самом срцу Енглеске, у граду Ковентри (Coventry). Међутим, ови напади су довели до појачаних репресија од стране британске круне и ирске владе под руководством де Валере, што је ИРА-у скоро довело до ивице пропасти. У недостатку ресурса, Расел се окреће нацистичкој Немачкој, настојећи да обезбеди њихову подршку у виду оружја и финансија за остварење ирског републиканског циља и борбу против британске власти у Ирској. Наравно нацистичка Немачка ову идеју видела је као стратешки потез у својој ратној стратегији током Другог светског рата. Подршком ИРА-и, Немачка је тежила да дестабилизује Уједињено Краљевство, верујући да би саботаже акције и терористички напади које би ИРА извела на британском тлу могли одвући ресурсе и пажњу британских власти, ослабљујући тако њихову способност да се ефикасно боре на више фронтова.

Међутим, изненадна смрт Расела спречила је да се ови планови реализују. ИРА се није опоравила од тог догађаја и до 1948. године практично је престала да постоји. Тих година, руководство ИРА-е донело је одлуку која је драстично променила њихову стратегију. Ова одлука усмерава све њихове активности искључиво на Северну Ирску, остављајући југ Ирске и Велику Британију ван домета њихових напада. Поред тога, одлучили су да мете не смеју бити припадници безбедносних снага Ирске Републике. Ова промена у стратегији имала је за циљ фокусирање напора на Северну Ирску и минимизирање конфликтних ситуација са локалним властима.

ИРА убрзо, тачније 1956. године, започиње кампању пограничних напада (енгл. Border campaign), с циљем да изазове устанак у Северној Ирској и подстакне политичке промене које би довеле до уједињења Ирске. Напади су били усмерени на погранична подручја између Републике Ирске и Северне Ирске, али су се суочили са снажним одговором британских и ирских власти. Током „Пограничне кампање“, активисти ИРА-е су, нажалост, у бомбашким нападима убили и неколико републиканаца и католика, што је додатно успорило и отежало успех кампање. Као резултат, кампања је завршена без значајнијих постигнућа за ИРА, остављајући организацију ослабљеном и неспособном да оствари своје циљеве. Биланс кампање је био: 4 погинула припадника безбедносних снага Северне Ирске, 6 погинулих бораца ИРА-е и 38 рањених цивила (Moloney, 2003).

4.1. Подела Ирске републиканске армије

Дугогодишња дискриминација католичке мањине од стране протестантске већине, укључујући неравноправност у запошљавању, становању и гласачким правима, створила је озбиљне социјалне и политичке тензије.

Инспирисани покретом за грађанска права у Сједињеним Америчким Државама, католици у Северној Ирској покренули су сопствени протестни покрет против дискриминације, што је убрзо прерасло у насилне сукобе. У августу 1969. године, нареди су ескалирали у Белфасту (Belfast) и Дерију (Derry), где су католичке куће

и имовина спаљиване, а бројни људи расељени. Полиција, већином протестантска, није могла да сузбије насиље, што је навело британску владу да пошаље трупе у Северну Ирску како би успоставила ред. Иако је иницијално присуство британске војске прихваћено као заштита од стране католичке заједнице, њихово дуготрајно присуство довело је до даље радикализације и формирања нових милитантних група. Након неуспеха „Пограничне кампање“ и „Немира из 1969. године“ Катал Голдинг (Cathal Goulding) тадашњи лидер ИРА-е усмерава своје напоре на реорганизацију ИРА-е и прилагођавање њених стратегија новим политичким околностима. Његова концепција обухватала је усмеравање свих ресурса на политичку борбу путем парламентарних институција, кроз партију Шин Фејн. Међутим ова његова идеја не добија подршку традиционало милитантних струја унутар ИРА и долази до чувене конвенције ИРА-е из 1969. године на којој долази до поделе организације на: Званичну Ирску републиканску армију (енгл. Official Irish Republican Army) и Провизорну ИРА-у (енгл. Provisional IRA) (Moloney, 2003). Званичну Ирску републиканску армију предводио је Катал Голдинг. Његова верзија ИРА-е комбиновала је ирски републиканизам са социјалистичким и марксистичким принципима. Организација је стремилa уједињењу Ирске као независне републике, слободне од британске власти, и залагала се за економску правду и равноправност. Социјализам је наравно обухватао права радника и економске реформе, док је марксизам акценат стављао на класну борбу и замену капиталистичког система социјалистичким друштвом.

Ове идеолошке основе обликовале су стратегије Званичне ИРА и њихов приступ решавању друштвених и економских проблема у Ирској. Често су ову фракцију ИРА због својих лево орјентисаних ставова називали и Црвена ИРА (енгл. Red IRA). Под вођством Катала Голдинга, Званична ИРА се све више удаљавала од оружане борбе и усмерила на политичке активности и социјалистичке идеје. Овај заокрет ослабио је њену привлачност међу онима који су подржавали директну акцију, што је довело до значајног пада њеног утицаја у ирском републиканском покрету. Са Шоном Мек Стофејном (Seán Mac Stíofáin) на челу, Провизорна ИРА је била заснована на ирском републиканизму и усмерена на уједињење Ирске као независне републике, ослобођене од британске власти. За разлику од Званичне ИРА-е, Провизорна ИРА је била спремна да користи насилне методе, укључујући оружане нападе, саботаже и терористичке акције, како би остварила своје циљеве. Иако је прихватила елементе социјализма, њен примарни фокус остао је на националној борби за независност.

5. ПРОВИЗОРНА ИРСКА РЕПУБЛИКАНСКА АРМИЈА

Неколико месеци након свог оснивања 1969. године, Провизорна Ирска републиканска армија брзо је почела са спровођењем својих акција. Организација је одмах започела са оружаним нападима, бомбашким нападима и саботажама као средствима борбе против британске власти и лојалистичких група. Ове акције су биле део њихове стратегије за уједињење Ирске и борбу против британске власти. Њихова бес био је усмерен против протестантске политичке и економске

доминације, коју су симболизовали парламент и влада у Стормонту¹⁵, као и на локалне безбедносне снаге.

У октобру 1970. године, Провизорна ИРА покренула је интензивну кампању бомбашких напада усмерених на економске циљеве у Северној Ирској. Ова стратегија имала је за циљ да изазове економску штету и пошаље поруку о спремности организације да подвргне економски систем притиску како би подстакла промене. До краја 1970. године, било је забележено 153 експлозије, што је указивало на високи ниво активности и раста у интензитету кампање (Rainsborough, 1997). Провизорна ИРА је сматрала да ће њихова кампања бомбашких напада приморати британске војнике да се усредсреде на заштиту статичних мета, што ће им онемогућити активно учешће у контра-терористичким операцијама. Ова стратегија је имала за циљ не само да ограничи мобилност британских снага, већ и да прерасподели њихове ресурсе, смањујући тако њихову способност да ефикасно сузбијају терористе. Терористички напади постали су свакодневица, а до краја 1971. године извршено је преко 205 напада у којима је живот изгубило око 200 људи (Moloney, 2003). Британске снаге нису остале пасивне на ове акције. У августу 1971. године покренуле су војну операцију под кодним именом „Деметријус“ (енгл. Operation Demetrius), која је укључивала масовна хапшења и притварања, без суђења, осумњичених за повезаност са ирским републиканским паравојним групама у Северној Ирској. У овој операцији убијено је 11 (Масакр у Белмарфију)¹⁶ ухапшено 1.981 и протерано око 7.000 људи (Joint Committee on Human Rights, Parliament of the United Kingdom, 2005). Такође 1972. године десио се Масакр у Богсајду у литеартури се и овај догађај често назива „Крвава недеља“.

Током овог инцидента, британски падобранци су отворили ватру на учеснике мирног грађанског марша којим се протестовало против политике интернације, односно притварања без суђења. У нападу је убијено 14 ненаоружаних цивила, док је више њих рањено. Овај догађај постао је један од најпознатијих и најконтроверзнијих током „Невоља“¹⁷ и значајно је допринео погоршању односа између ирске националистичке заједнице и британске владе.

Неколико месеци касније, Провизорна ИРА извршила је осветничке нападе у Белфасту, користећи 22 ауто-бомбе. Ова серија напада коју у литератури препознајемо као „Крвави петак“ (енгл. Bloody Friday), довела је до смрти 9 и рањавања 130 особа. (Leahy, 2015). Након напада које је извршила Провизорна

15 Зграда парламента у Белфасту, позната као Стормонт (име добила по истоименом делу Белфаста у ком се налази), представљају срце законодавне власти Северне Ирске. Овде се одржавају седнице Скупштине Северне Ирске, која служи као централна институција за доношење одлука и управљање.

16 Масакр у Белмарфију (енгл. Ballymurphy massacre) је назив за серију убиства која су починили припадници британских безбедносних снага у периоду од 9. до 11. августа 1971. године у области Балмарфи у Белфасту, у оквиру Операције „Деметријус“.

17 „Невоље“ (енгл. The Troubles) представљају представљају период конфликта у Северној Ирској који је трајао од касних 1960-их до 1998. године. Овај сукоб обухватао је борбе између римокаатоличких националиста који су желели уједињење Северне Ирске са Републиком Ирском и протестантских лојалиста који су се залагали за наставак британске владавине. Конфликт је завршен потписивањем Белфастског споразума 1998. године.

ИРА у Белфасту, Британија је реаговала појачањем безбедносних мера и војне присутности у Северној Ирској. Британске снаге су појачале патроле, сировеле опсежне акције претраживања и хапшења, и успоставиле нове безбедносне зоне. Пред крај 1974. године, започети су преговори о миру. Овај период, британске снаге су искористили за јачање својих шпијунских мрежа широм Ирске, што је утицало на ток преговора. Иако су се током преговора десили неки окршаји, Провизорна ИРА је чекала до септембра 1975. године, када је дошла до закључка да мир није могућ и усвојила став који је захтевао потпуно повлачење британских снага из целе Ирске. Британска влада је одбила овај захтев, што је довело до наставка сукоба

5.1. Дуги рат (енгл. Long War) - Армалит и стратегија гласачких кутија

Након неуспелих покушаја за мирно решавање конфликта енгл., Провизорна ИРА развила је нову стратегију познату као „Стратегија дугог рата“ (Long War). Ова стратегија комбиновала је два главна аспекта: војне нападе („Armalite“)¹⁸ и политичке активности („Ballot Box“). Док су оружане акције и терористички напади имали за циљ директан притисак на британске снаге и лојалисте, политички рад је подразумевао ангажовање у изборима и политичким процесима ради стварања подршке и утицаја на јавност. Овај приступ је касније постао познат као „Armalite and Ballot Box“ стратегија, која је представљала важан део шире „Стратегије дугог рата“. У „Зеленој књизи“¹⁹ Провизорне ИРА-е јасно се наводи шта та стратегија подразумева (O'Brien, 1999):

- исцрпљујући рат - вођење исцрпљујућег рата са што већим бројем жртава с циљем стварања јаког јавног притиска у Великој Британији који ће резултирати повлачењем британских снага из целе Ирске;
- бомбашка кампања - ова кампања имала је за циљ да учини финансијске интересе непријатеља непрофитабилним, као и да ограничи дугорочне инвестиције у региону;
- нестабилност региона - стварање таквих услова у Северној Ирској да је управљање подручјем било могуће само уз примену строгих мера колонијалне војне власти;
- пропаганда и јавна подршка - одржавање рата и стицање подршке за његове циљеве остварити кроз националне и међународне пропагандне кампање и јавне акције;
- казнене мере - у оквиру стратегије рата предвиђено је кажњавање криминалаца, колаборациониста и шпијуна.

Ова стратегија добила је формализовану структуру тек 1981. године након штрајкова глађу. Наиме 1976. године британска влада под вођством премијера Џејмса Харолда Вилсона (James Harold Wilson) одлучила је да укине статус

18 Armalite се односи на пушке AR-15 и AR-18 компаније Armalite које су припадници Провизорне ИРА често користили у својим акцијама.

19 „Зелена књига“ (енгл. Green Book), служио је као приручник за обуку и инструкцију за чланове Провизорне ИРА.

политичких затвореника за припаднике Провизорне ИРА²⁰. Ова одлука је била део шире стратегије усмерене на сузбијање тероризма и повећање безбедности, с циљем да се спречи подстицање терористичких активности и контролише морал затвореника. Укидање статуса довело је до тога да затвореници изгубе привилегије и били су приморани да се придржавају стандардних затворских правила. Ова промена довела је до великог незадовољства међу републиканским затвореницима што је резултирао Штрајком глађу 1981. године. Штрајк глађу из 1981. године започео је Боби Сандс (Bobby Sands), командант Провизорне ИРА и затвореник у затвору Мејз²¹. Његова одлука није била само лична, већ је представљала почетак шире побуне. Један по један, затвореници су се придруживали Сандсу у овом снажном отпору.

Укупно десет чланова ИРА и других републиканских група умрло је током штрајка глађу, укључујући и Бобија Сандса који је преминуо 5. маја 1981. године. Сlike изгладнелих затвореника обишле су свет, изазвавши талас саосећања и подршке, али и шок и неверицу. Њихова жртва је била сведок неправде и угњетавања, али и доказа о несломљивом човековом духу. Свака смрт је била трагедија, али је истовремено била и покретач за даље сукобе. Ови догађаји су, такође, утицали на стратегију „Дугог рата“, оснажујући је и усмеравајући на дугорочне и систематске напоре у борби против британских снага. Резултат је био јачање војне и политичке стратегије ИРА, с већим фокусом на континуиране операције и политички рад како би се створила додатна подршка и притисак на британске власти и локалне лојалисте. Смрт Бобија Сандса одјекнула је широм света, изазивајући значајно саосећање са циљевима Провизорне ИРА. Овај талас подршке довео је до прилива нових чланова у организацију, што је, пак, резултирало појачањем њихових активности и повећањем броја терористичких акција у наредном периоду. У врло кратком периоду, услед активности и напада које је извршила Провизорна ИРА, живот је изгубило 50 људи. (McKittrick, Kelters, Feeney, Thornton, 1999). Маргарет Тачер је, као премијерка Велике Британије, одбила да удовољни захтевима затвореника Провизорне ИРА који су штрајковали глађу у протесту против губитка статуса политичког затвореника. Њена одлука да се не попусти под притисцима довела је до тога да је постала мета терористичких акција. Наиме 12. октобра 1984. године, током годишње конференције Конзервативне партије у хотелу Гранд у Брајтону, Провизорна ИРА извршила је терористички напад који у литеартури препознајемо као „Брајтонски бомбашки напад“ (енгл. Brighton hotel bombing). У експлозији темпиране бомбе, живот је изгубило пет особа, а више од 30 људи је рањено, укључујући и неке чланове британског парламента (Carroll 2023).

Напад је био усмерен на премијерку Велике Британије, Маргарет Тачер, која се, у тренутку експлозије налазила у другом делу хотела. Овај инцидент представља један

20 Статус политичког затвореника је укинут 1976. године усвајањем мера у Закону о превенцији тероризма (привремене одредбе) из 1976. године (енгл. The Prevention of Terrorism (Temporary Provisions) Act 1976).

21 Затвор Мејз (енгл. Maze Prison), познат и као H-Blocks због карактеристичног распореда својих зграда, био је један од најпознатијих затвора у Северној Ирској. У њему су били смештени затвореници који су били укључени у паравојне активности током сукоба познатих као Неволе (енгл. The Troubles).

од најозбиљнијих покушаја атентата на британског премијера у савременој историји и подсећа на дубоке и комплексне конфликте који су били присутни у Северној Ирској.

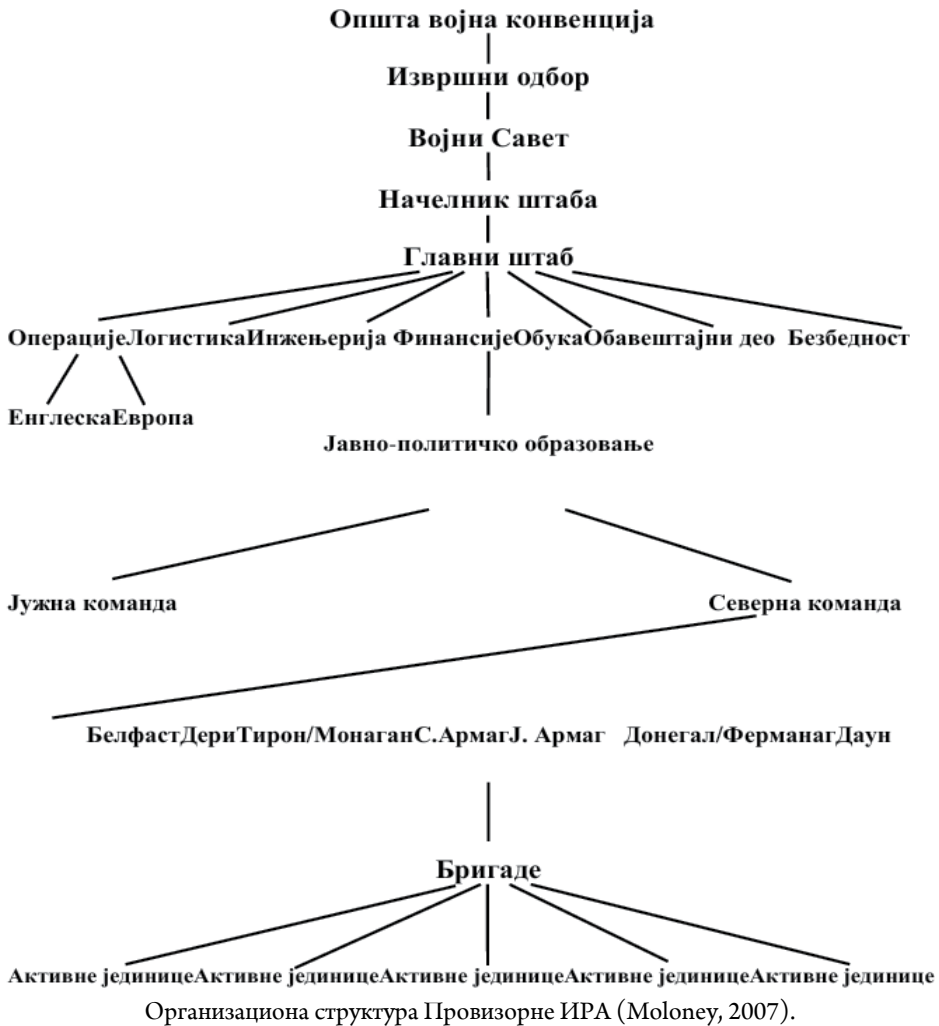
Од 1987. године, Провизорна ИРА започела је кампању напада на британске војне циљеве ван Северне Ирске. Најзначајнији напад у овој стратегији био је бомбашки напад уна седиште Британске војске у Рендалену (Rheindahlen) у Западној Немачкој у овој акцији повређена је 31 особа. Низали су се напади на британске базе у Гламоргану (Glamorgan), Дизелдорфу (Roy Barracks - Düsseldorf), на припаднике безбедносних снага у провинцији Лимбург (Limburg) у Холандији итд. Међу познатијим нападима на тлу Енглеске свакако су терористички напад на Балтичку берзу (енгл. Baltic Exchange) у Лондону 1992. године, у којем су погинуле три особе, а 91 је повређена, док је штета процењена на 800 милиона фунти (Roberts 2012). Такође, напади на Варингтон (Warrington) 1993. године довели су до смрти две особе и повреда 56 особа (BBC 1993). Напад на Бишопсгејт (Bishopsgate), такође из 1993. године, резултирао је једним погинулим и са 44 повређена, штетом процењеном на 350 милиона фунти (Dillon, 1996). Након краткорочних прекида ватре и покушаја мировних преговора, уследили су још жешћи напади Провизорне ИРА, укључујући бомбашки напад у Докландсу (London Docklands) 1996. У овом нападу, погинуло је двоје људи, више од 100 је рањено, а штета је процењена на 170 милиона фунти (Oppenheimer 2008). У јуну 1996. године, терористички напад на центар Манчестера (Manchester) у коме је повређено преко 200 особа, а штета је достигла импресивних 700 милиона фунти (BBC 2006).

5.2. Организациона структура Провизорне Ирске републиканске армије

Да бисмо у потпуности разумели начин на који је Провизорна ИРА функционисала и изводила своје операције, неопходно је детаљно анализирати њихову сложену и хијерархијску организациону структуру. Ова структура је била кључна за постизање високог степена координације и ефикасности у њиховим активностима. Ратни савет представља највише одлучујуће и командно тело у организацији, које чини група углавном 7 водећих чланова задужених за формулисање стратегије и доношење кључних одлука. Овај савет управља оперативним плановима, финансијским ресурсима и политичким активностима организације, осигуравајући координисан приступ свим аспектима њихових делатности. Да би неко постао члан Војног савета, мора бити предложен од стране Извршног одбора, који се састоји од 12 чланова изабраних на Конвенцији највишег руководства Провизорне ИРА-е. Начелник штаба је био кључна фигура у свакодневном функционисању Провизорне ИРА. Иако је Војни савет одређивао општу стратегију, Начелник штаба је био задужен за њену имплементацију. Он је координирао рад различитих одељења Главног штаба, која су била задужена за планирање, извођење и подршку војним операцијама. Главни штаб се састојао од више специјализованих одељења, свако са својим директором, који су били директно одговорни начелнику штаба. Ова одељења су покривала широк спектар активности, укључујући планирање и извођење операција, финансије, логистику, инжењерство, обуку, прикупљање обавештајних података, обезбеђење, односе с јавношћу и политичко образовање (Moloney, 2007). Након 1977. године, Провизорна ИРА је увела значајне промене

у своју организацијску структуру. Уместо традиционалних, већих јединица, уведене су мање, специјализоване ћелије од по четири члана.

Ова нова структура, дизајнирана да збуњује британске обавештајне службе, омогућила је ИРА-и већу флексибилност и отежала праћење њихових активности. Иако је формално постојала подела на Северну и Јужну команду, у пракси су ове ћелије могле деловати било где у конфликтном подручју.

5.3. Мировни процес

Да би се постигао трајни мир у Северној Ирској, британска влада је сматрала кључним да се у преговоре укључе и републикански представници, али под строгим условима. ИРА и Шин Фејн су морали недвосмислено да се одрекну насиља као предуслов за учешће у дијалогу. Овај приступ је подразумевао фокусирање на политичке преговоре, убеђивање и дипломатски притисак, а не на војна решења.

Циљ је био да се постигне политички договор који би могао да помири дубоко укореване поделе између католика и протестаната, односно републиканаца и униониста. Иако је Британија планирала да остане у физичком смислу укључена у Северну Ирску, прекид ватре Провизорне ИРА-е је отворио врата за дијалог. Џери Адамс (Gerard Adams), лидер Шин Фејна, искористио је ову прилику да позове на свеобухватне преговоре, верујући да је то једини пут ка трајном миру. Ова иницијатива је била кључна за прекид насиља и почетак процеса помирења. Адамс је одиграо пресудну улогу у трансформацији политичке сцене целокупне Ирске крајем 1990-их, а његова визија трајног мира, оствареног кроз политички дијалог, поставила је темеље нове ере за Шин Фејн, који је постепено напуштао своју улогу политичког крила Провизорне ИРА-е и прихватио политичке методе као основно средство за постизање својих циљева. Кључни тренутак у мировним преговорима био је Адамсов пан-национални савез са Џоном Хјумом (John Hume), лидером Социјалдемократске и лабуристичке партије, његовим дотадашњим политичким противником.

Упркос значајним разликама у приступу и идеологији, Адамс и Хјум су успели да превазиђу своје несугласице и формирају савез који је играо пресудну улогу у покретању миротворног процеса у Северној Ирској. Убрзо након тога, донета је Декларација из Даунинг стрита (енгл. Downing Street Declaration), потписана од стране британског премијера Џона Мејдора (John Major) и ирског премијера Алберта Рејнолдса (Albert Reynolds). Овај документ поставио је основе за решавање сукоба, потврђујући право народа Северне Ирске да сам одлучује о свом политичком статусу признајући легитимне тежње за уједињење Ирске. Декларација је нагласила потребу за мирним и демократским решењем, искључујући насиље као средство политичке борбе, и поставила оквир за будуће преговоре који су довели до трајног мира у региону. Поред тога, Рејнолдс је поставио ултиматум Провизорној ИРА-и, који је подразумевао да ће влада Републике Ирске одмах признати Шин Фејн као партнера у преговорима, укључујући координацију у заједничком наступу са британском владом и разматрање других питања, уколико Провизорна ИРА положи оружје, престане да регрутује борце, затвори кампове и прогласи примирје. На дан 31. августа 1994. године, Провизорна Ирска републиканска армија је званично објавила потпуну обуставу свих војних активности (Moloney 2007). Од 1994. године до постизања коначног споразума, Споразума на Велики петак, прошло је четири године интензивних преговора. У том периоду, прелиминарни споразуми и иницијативе били су усмерени на решавање конфликта и постављање основа за завршни споразум. Споразум на Велики петак (енгл. Good Friday Agreement), потписан од стране британских и ирских власти 10. априла 1998. године у Белфасту, представља кључни договор који је окончао дуготрајни конфликт у Северној Ирској. Овај споразум је 23. маја 1998. године потврђен на референдуму од стране народа Северне Ирске. Успоставља дељену власт у региону путем нових политичких институција које омогућавају представљање свих главних политичких група. Обухвата обавезу разоружавања терористичких организација, као што је Провизорна ИРА, и утврђује услове за избегавање напада и поступака који могу угрозити мир.

Споразум такође успоставља ближе односе између Северне Ирске, Републике Ирске и Велике Британије, при чему Северна Ирска остаје део Велике Британије, али потврђује право народа Северне Ирске на демократско самоопредељење. Такође предвиђа формирање независних комисија за надгледање имплементације и поштовања споразума поставља основу за политичку и друштвену стабилност у региону. Споразум на Велики петак довео је до историјског корака Провизорне ИРА-е када је организација први пут приступила уништавању свог наоружања. Овај конкретан чин, који је означио прекид дугогодишње праксе скривања оружја, био је јасан сигнал да је ИРА спремна да се укључи у изградњу мира. Тиме је створен нови оквир за политичко решавање конфликта и отворена врата за дуготрајни мир.

6. ЗАКЉУЧАК

Ова студија пружа свеобухватан преглед еволуције Ирске републиканске армије и њеног утицаја на дуготрајни ирско-британски сукоб, постављајући чврст темељ за разумевање настанка и развоја ИРА-е. Анализа дубоких историјских корена конфликта, од плантажа у Улстеру до крвавих догађаја 18. и 19. века, осветљава како историјски и социјални контексти обликују терористичке групе и доприноси детаљном разумевању сложености ирског сукоба. Посебан акценат је стављен на теоријски оквир тероризма, са фокусом на етно-сепаратизам, како би се боље разумеле мотивације и стратегије ИРА-е.

Истраживање је показало да је ИРА играла кључну улогу у борби за ирску независност, али је њено насиље оставило дубоке друштвене и политичке последице. Анализа Провизорне ИРА-е и њеног терористичког деловања, као и њеног учешћа у миротворном процесу који је довео до Споразума на Велики петак, осветљава сложеност и динамику сукоба. Ова студија наглашава значај преговора и компромиса у постицању мира, истичући да су преговори и политички поступци били кључни за решавање конфликта. Анализа значајно доприноси разумевању феномена политичког насиља и тероризма, нарочито у контексту националних ослободилачких покрета. Иако је ИРА успела да постигне одређене циљеве, њено насиље је оставило дубоке и трајне ране на ирском друштву. Студија истиче потребу за даљим истраживањем етно-сепаратизма, тероризма и механизма друштвеног помирења и транзиционе правде, како би се омогућила изградња одрживих решења и обезбедила стабилна будућност након дуготрајних сукоба. Разумевање ових аспеката је кључно за развој ефективних стратегија помирења и за избегавање поновног настанка конфликта.

ЛИТЕРАТУРА

- Lidbetter 2019: Lidbetter Sebastian. Hadrian IV (1154-1159) and The „Bull” Laudabiliter: Historiographical review. Waterloo, Canada Wilfrid Laurier University, 106.
- O’Halpin - O’Corráin 2020: O’Halpin Eunan, O’Corráin Daithí. The Dead of the Irish Revolution. New Haven, Connecticut Yale University Press, 544.
- Stewart 1989: Stewart Tony. The Narrow Ground: The Roots of Conflict in Ulster London Faber & Faber, 38.

- Вајт 2004: Вајт Џонатан. Тероризам. Београд, Alexandria press, страна 9.
- Лаковић 2005: Лаковић Војо. Тероризам у Северној Ирској. Београд, Институт за политичке науке, Центар за студије безбедности и истраживање тероризма, страна 46.
- Лаковић 2005: Лаковић Војо. Тероризам у Северној Ирској. Београд, Институт за политичке науке, Центар за студије безбедности и истраживање тероризма, страна 52-53
- Бајагић 2000: Бајагић Младен. Тероризам и међународно право. Београд, Безбедност, Вол. 42, Бр. 5-6, страна 616-642.
- Carroll 2023: Carroll Rory. Killing Thatcher HB: The IRA, the Manhunt and the Long War on the Crown. London, Mudlark, 210.
- Collins 1993: Collins Mary Elizabeth. Ireland, 1868-1966: History in the Making. Dublin Edco, The Educational Company of Ireland, 265.
- Collins 1993: Collins Mary Elizabeth. Ireland, 1868-1966: History in the Making. Dublin Edco, The Educational Company of Ireland, 258.
- Collins 1993: Collins Mary Elizabeth. Ireland, 1868-1966: History in the Making. Dublin Edco, The Educational Company of Ireland, 252.
- Dillon 1996: Dillon Martin. 25 Years of Terror: The IRA's war against the British. New York, Bantam Books, 292.
- Duffy 2007: Duffy Seán Henry II: New Interpretations Woodbridge, United Kingdom Boydell Press, page 138.
- Hoffman 2006: Hoffman Bruce. Inside Terrorism. New York, Columbia University Press, 40.
- Joint Committee on Human Rights 2005: Joint Committee on Human Rights. Parliament of the United Kingdom. Counter-Terrorism Policy And Human Rights: Terrorism Bill and related matters: Oral and Written Evidence London Joint Committee on Human Rights, Parliament of the United Kingdom, Vol. 2. The Stationery Office, 110.
- Keogh, McCarthy 2005: Keogh Dermot, McCarthy Andrew. Twentieth-Century Ireland: Revolution and State Building. Dublin, Gill Books, 9-10.
- Leahy 2015: Leahy Thomas. Informers, Agents, the IRA and British Counter-Insurgency Strategy during the Northern Ireland Troubles, 1969 to 1998. London, King's College London, 68-70.
- Lebedov, Skuratov 1996: Lebedov Vječeslav, Jury Skuratov. Комментарий к Уголовному кодексу Российской. Москва, Гриф Верховного Суда, 166.
- McKittrick, Kelters, Feeney, Thornton 1999: McKittrick David, Kelters Seamus, Feeney Brian, Thornton Chris. Lost Lives - The stories of the men, women and children who died as a result of the Northern Ireland troubles. Edinburgh, Mainstream Publishing Company Ltd, 859-877.
- Милошевић 2004: Милошевић Милан. Екстремизам и тероризам. Београд, Војно дело, вол. 56, стр. 68-87
- Moloney 2007: Moloney Ed. A Secret History Of The IRA. London, Penguin Books, 573
- Moloney 2007: Moloney Ed. A Secret History Of The IRA. London, Penguin Books, 420-427
- Moloney 2003: Moloney Ed. A Secret History Of The IRA. New York, W. W. Norton & Company, 70-101.
- Moloney 2003: Moloney Ed. A Secret History Of The IRA. New York, W. W. Norton & Company, 50-51
- Moloney 2007: Moloney Ed. A Secret History Of The IRA. London, Penguin Books, 376.
- Moloney 2003: Moloney Ed. A Secret History Of The IRA. New York, W. W. Norton & Company, 70-71.
- Murphy 2010: Murphy Breen Timothy. The Government's Executions Policy During the Irish Civil War 1922 - 1923. Maynooth, National University of Ireland Maynooth, 299-300.
- O'Brien 1999: O'Brien Brendan. The Long War - The IRA and Sinn Féin. Dublin, The O'Brien Press Ltd, 23.
- O'Neill 2017: O'Neill James. The Nine Years War, 1593-1603: O'Neill, Mountjoy and the military revolution. Dublin, Four Courts Press, 16.
- Oppenheimer 2008: Oppenheimer Arthur. IRA: The Bombs and the Bullets: A History of Deadly Ingenuity. Newbridge, Irish Academic Press.

- Rainsborough 1997: Rainsborough Michael. *Fighting for Ireland? The Military Strategy of the Irish Republican Movement*. London, Routledge, 95.
- Ross 2002: Ross David *Ireland: History of a Nation*. New Lanark, Geddes & Grosset, 226.
- Симеуновић 2009: Симеуновић Драган. Тероризам. Београд, Едисија Кримен, страна 169-170.
- Симеуновић 2009: Симеуновић Драган. Тероризам. Београд, Едисија Кримен, страна 82.
- Симеуновић 2009: Симеуновић Драган. Тероризам: општи део. Београд, Правни факултет, страна 80.
- Schmid, Jongman, Horowitz 2005: Schmid Alex, Jongman Albert, Horowitz Irving *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. New Brunswick (USA), London (UK), Transaction Publisher, 5.
- Townshend 2006: Townshend Charles. *Easter 1916: The Irish Rebellion*. London, Ivan R Dee Inc, 263-264.
- Димитријевић 1982: Димитријевић Војин. Тероризам. Београд, Радничка штампа, страна 97.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- BBC 1993: 1993: Child killed in Warrington bomb attack. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/march/20/newsid_2544000/2544121.stm Приступљено: 25.08. 2024.
- BBC 2006: Countdown to terror. https://www.bbc.co.uk/manchester/content/articles/2006/06/21/150606_bomb_timeline_feature.shtml. Приступљено: 27.08.2024
- Legal Information Institute 22 U.S. Code § 2656f. Annual country reports on terrorism 2019: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/2656f>. Приступљено: 27.08.2024
- Roberts Alison. The Standard 2012: *Scars from a bombing that won't heal*. <https://www.standard.co.uk/hp/front/scars-from-a-bombing-that-won-t-heal-6318926.html>. Приступљено: 28.08.2024
- UN Security Council resolution 1566 on Threats to international peace and security caused by terrorist acts 2004: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1566-2004-on-threats-to-international-peace-and-security-caused-by-terrorist-acts/>. Приступљено: 29.08.2024

Boris Lj. BURSAC

Dragan Lj. TANČIĆ

TERORISM OF THE IRISH REPUBLICAN ARMY

SUMMARY

The Irish Republican Army (IRA) is one of the most renowned and long-standing terrorist organizations in modern history. Founded in the early 20th century, this group employed various forms of violence and terrorism to achieve its political goals. This paper analyzes the evolution of the IRA, its tactics, ideology, and impact on the political landscape of Ireland and beyond. Through the examination of historical sources, documents, and secondary literature, the study provides a comprehensive overview of the IRA's development from its establishment in 1919, through the period known as "The Troubles" in the late 20th century, to its eventual split into several factions and the ceasefires of the 1990s. Human history is marked by various forms of terrorist activities, and terrorism can be seen as a characteristic of nearly all epochs of human civilization. This era, in particular, is marked by ethno-separatist terrorism, making the explanation of this type of terrorism and the depiction of the history of the conflict in Ireland, with a special focus on the origin, goals, methods, and structure of the IRA and its long-standing terrorist activities in Northern Ireland, the central theme of this

academic paper. The conclusion emphasizes the significance of the IRA in the context of Ireland's struggle for independence and its long-term impact on the peace process in Northern Ireland. It also examines how the IRA's experience can contribute to a better understanding of the phenomenon of political violence and terrorism in the contemporary world. This paper provides a thorough analysis that may serve as a foundation for further research in the fields of political violence, terrorism, and peace processes.

Keywords: terrorism, Irish Republican Army, Provisional Irish Republican Army, Official Irish Republican Army, ethno-separatism.